

Л. П. Дешевенко,
к. і. н., доцент кафедри туризму,
Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, м. Черкаси

ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

L. Deshevenko,
Candidate of Historical Sciences Associate Professor of Tourism Industry Department
East European University of Economics and Management, Cherkasy

ECONOMIC ACTIVITIES OF TOURISM INDUSTRY ESTABLISHMENTS

Туристична галузь є важливою складовою сфери послуг, що пов'язана з господарською діяльністю підприємств готельно-ресторанного бізнесу, які пропонують на комерційній основі власні послуги. У сучасних умовах господарювання впровадження передових організаційно-управлінських технологій у готельно-ресторанному бізнесі зумовлює перегляд теоретичних основ діяльності підприємств з метою ефективного їх функціонування. У статті охарактеризовано економічну суть діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу, розглянуто класифікацію доходів готельного господарства. Реалізацією туристичних та готельних послуг завершується процес кругообігу оборотних засобів підприємства і створюється можливість поновлення циклу виробництва, використовуючи виручку від реалізації послуг для придбання нових виробничих запасів, для оплати праці персоналу, розрахунків з різними організаціями, з бюджетом по податках та інших платежах, органами соціального і пенсійного страхування.

Tourism industry is an important sector of service industries. It includes economic activities of hospitality and catering establishments which offer their services on a commercial basis. In modern economic environment the introduction of the advanced organizational and management techniques in hospitality and catering business determines the need for reconsideration of the establishments' activity framework. This reconsideration aims at improving the establishments' efficiency. The economic basis of hospitality and catering establishment activities is characterized in the article. The classification of hospitality industry profits is considered. The sale of tourism and hospitality services completes the process of the establishment's fund turnover and enables the renewal of the trade cycle using services sales proceeds for food reserves, personnel wages, payments to different organizations, social and retirement insurance agencies, taxation and other expenditures.

Ключові слова: туристична галузь, готельна індустрія, готельно-ресторанний бізнес, інвестиційна привабливість, рентабельність, фінансово-господарська діяльність, прибуток, світова індустрія гостинності, туристичні послуги.

Key words: tourism industry, hospitality industry, hospitality and catering business, investment attractiveness, return, financial and economic activities, profit, global hospitality industry, tourism services.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Готельний бізнес являє собою сферу людської діяльності, яка переживатиме бурхливий розвиток у найближчі роки, оскільки є основою туристичної галузі. Підприємства готельного бізнесу виконують одну з основних функцій у сфері обслуговування туристів — забезпечують їх житлом і побутовими послугами під час подорожі, відпочинку та ін. (ділові поїздки, паломництво, екстремальні види спорту, пізнавальний туризм тощо). Необхідною умовою для ефективною діяльності готельного господарства є розмір отриманого доходу,

який відіграє роль джерела інформації про господарську і фінансову діяльність і, зокрема надає інформацію для прийняття управлінських рішень.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання економічної суті діяльності підприємств туристичної галузі, а саме готельно-ресторанного бізнесу у своїх працях розглядали Гоблик-Маркович Н.М., Маначинська Ю.А., Федоренко В.Г., Квартальнов В.А., Головка О.М., Кампов Н.С, Махлинець С.С. та ін. Проте проблемні аспекти, пов'язані з діяльністю підприємств готельно-ресторанного бізнесу в сучасних умовах розвитку економічних відносин, потребують подальшого дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Проаналізувати фактори, які можуть впливати на розмір доходу підприємств туристичної галузі, адже економічна суть діяльності підприємств готельно-ресторанного індустрії полягає у нематеріальному характері її діяльності. Оскільки, результатом діяльності є не готовий продукт, а пропозиція особливого виду послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У процесі виробничої діяльності підприємства постійно здійснюють кругообіг грошових коштів з метою виробництва та продажу готової продукції для отримання виручки від реалізації. Ефективність роботи підприємства в ринкових умовах визначається розміром отриманого доходу. Формування доходу підприємства може здійснюватися у різних сферах діяльності: від реалізації виробленої готової продукції, від вкладання вільних коштів на рахунки в банки, від інвестування у будівництво та ін. Доходи, які отримуються від усіх сфер діяльності підприємства, формують загальний дохід підприємства. Тобто, якщо інвестиційну привабливість підприємства розглядати в якості показника, який характеризує можливість генерування максимального прибутку, її оцінку необхідно проводити на підставі аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства. Якщо інвестиційну привабливість підприємства ототожнювати з інвестиційним ризиком, який визначає вірогідність фінансових втрат інвестора, то для її визначення необхідна якісна та кількісна оцінка фінансового ризику та вірогідності банкрутства підприємства.

Визначаючи інвестиційну привабливість як міру ефективності фінансових потоків, для її аналізу необхідна оцінка рівня рентабельності підприємства. Крім того, інвестиційну привабливість можливо оцінити на підставі порівняльного аналізу, зіставляючи підприємства однієї галузі, різні галузі, або держави. З погляду економічної ефективності раціональна інвестиційна діяльність означає, що граничні витрати (витрачені на виробництво додаткової одиниці товару в межах інвестиційної діяльності) і граничні доходи (одержані від продажу додаткової одиниці товару, виробленого завдяки інвестиціям) являють собою прийнятний для суспільства оптимум.

Інвестиційна діяльність повинна тривати доти, поки граничні витрати від інвестицій не зрівняються з граничним доходом від цих вкладень. Саме цей обсяг інвестиційних ресурсів дає найбільшу корисність з погляду макроекономічної збалансованості [1, с. 50—51].

Але слід пам'ятати, що існують деякі обмеження для залучення інвестицій. Насамперед це ступінь відкритості економіки, політичні обмеження, наявність протиріч між інтересами готельної індустрії та інвестором, а також пропускна спроможність до поглинання прямих потоків капіталу, обумовлена спроможністю платити дивіденди або відсотки за кредит та можливістю повернення основного капіталу. Слід зазначити, що пропускна спроможність у будь-якому разі буде обмежена можливістю обслуговувати інвестований капітал, а також економіч-

ними обмеженнями, що накладаються платіжним балансом приймаючої сторони, та політичними обмеженнями, що вводяться органами влади як на державному, так і на місцевому рівні [2, с. 121, 124].

Економічна сутність готельної діяльності полягає в тому, що вона має нематеріальний характер. Результатом виробничо-експлуатаційної діяльності готелів є не "готовий продукт", а пропозиція особливого виду послуг. При цьому послуги не можуть вироблятися окремо від існуючого матеріального продукту, тобто без експлуатації матеріально-технічної бази (будівлі, споруди, устаткування, інвентар), яка виступає основою виробництва та реалізації пропонованих послуг.

З урахуванням особливостей обслуговування в готельному господарстві, де поєднуються виробництво та споживання послуг, цей процес визначається поняттям — "надання послуг".

Прискорений розвиток туристичної галузі, прагнення підприємств до отримання найвищого прибутку та зростаюча платоспроможність споживачів послуг сприяють розширенню та урізноманітненню готельної діяльності. Поряд з послугами проживання й харчування пропонуються такі нові додаткові послуги, як: обслуговування ділових зустрічей, спортивні, медичні, посередницькі, комунально-побутові та ін. При цьому підприємства готельного господарства розширюють послуги не тільки притаманні даній галузі, а й іншим галузям, наприклад, харчовій.

Реалізацією туристичних та готельних послуг завершується процес кругообігу оборотних засобів підприємства і створюється можливість поновлення циклу виробництва, використовуючи виручку від реалізації послуг для придбання нових виробничих запасів, для оплати праці персоналу, розрахунків з різними організаціями, з бюджетом по податках та інших платежах, органами соціального і пенсійного страхування та інше.

На думку ОМ. Головки, підприємства готельно-ресторанного господарства — заклади визначеної категорії, які забезпечують організацію розміщення та харчування за межами місця постійного проживання споживачів послуг [3, с. 196]. Н.М. Гоблик-Маркович стверджує, що ринок готельно-ресторанних послуг являється синтетичною категорією за допомогою якої визначаються різноманітні за змістом і параметрами явища [4, с. 247]. Це пояснюється певними способом організації економічного життя, ознаками якого є самостійність учасників процесу на основі комерційної співпраці.

Діяльність підприємств готельно-ресторанного бізнесу передбачає здійснення фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, яка полягає у створенні та реалізації послуг (проживання, харчування, зв'язку, транспорту тощо) з метою отримання економічних вигод.

Економічна суть діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу полягає у нематеріальному характері її діяльності. Оскільки, результатом діяльності є не готовий продукт, а пропозиція особливого виду послуг.

Готельно-ресторанна послуга — це господарська операція підприємства з метою задоволення вимог споживача, що пропонується при розміщенні та тимчасовому проживанні й харчуванні [5, с. 211—217].

Послуги підприємств готельно-ресторанного бізнесу складаються з основних і додаткових послуг, які надаються споживачу при розміщенні та проживанні. Процес надання основної послуги можна умовно поділити на кілька основних етапів:

- інформація про надання комплексу послуг;
- резервування (бронювання) місць;
- реалізація послуг (проживання, харчування тощо);
- зустріч і проводи гостей (транспортні послуги);
- обслуговування під час перебування в готелі.

Вихідна інформація про характер основних послуг міститься у назві та в інформації про місцезнаходження та категорії підприємства. Інші відомості такі, як: кількість і наявність вільних номерів; наближеність до туристичних центрів і берегу моря; пільги, що надаються певним категоріям споживачів потенційні клієнти отримують із рекламних довідників.

Внаслідок реалізації туристичних та готельних послуг готельні господарства повинні відшкодувати не тільки витрати на їх формування і продаж, але мати ще і прибуток.

Основною діяльністю готельних господарств є операції, пов'язані з виробництвом або з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), які є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частину його доходу.

Дохід від здійснення основної діяльності готель отримувє у формі виручки від реалізації послуг. Якщо розмір отриманого доходу є достатнім для покриття витрат підприємства, виконання зобов'язань перед бюджетом та утворення чистого прибутку, можна вважати, що, справді, цей готельний продукт відповідає вимогам та попиту ринку за ціною, якістю, технічними, технологічними та іншими характеристиками.

Дохід, пов'язаний з наданням послуг, визнається, виходячи зі ступеня завершеності операції з надання послуг, якщо може бути достовірно оцінений результат цієї операції.

Виходячи з принципу нарахування, факт визнання доходу в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності не залежить від дати надходження або сплати грошових коштів. Отже, доходи відображаються в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності за датою надання послуги.

За своїм економічним змістом готельну послугу можна вважати наданою у повному обсязі після того, як гість закінчив користуватися наданим йому приміщенням, тобто за фактом його виїзду з готелю (звільнення номеру або місця) за умови, що послуга повністю відповідає вимогам присудженої категорії (для несертифікованих готелів — вимогам Правил користування готелями і надання готельних послуг в Україні).

Визначення рівня завершеності операції здійснюється з врахуванням наступних умов. З метою обліку та аналізу готельна послуга ідентифікується з добою. Одиниця послуги (ліжка-доба) вважається наданою у повному обсязі тільки після закінчення доби і, відповідно, в обліку дохід від реалізації готельної послуги відображається не в день поселення гостя, а на наступний день. Причому якщо гість поселився не на одну ніч, а на декілька днів, дохід від реалізації відображається за кожною добу окремо.

При наданні послуг готельними господарствами протягом декількох звітних періодів доходи звітного періоду визначаються, виходячи із ступеня завершеності операції.

Оцінка ступеня завершеності операції з надання послуг проводиться визначенням питомої ваги обсягу послуг, наданих за певний період, у загальному обсязі послуги, які мають бути надані, таким чином (1):

$$\text{Коефіцієнт питомої ваги (\%)} = \frac{\text{Обсяг виконаних послуг на звітну дату}}{\text{Загальний обсяг послуг, які були надані}} \quad (1).$$

Таку методику "накопиченням" застосовує для обліку доходу основної діяльності готелю більшість підприємств світової індустрії гостинності. Саме цей метод найбільш точно відображає процеси та результати, що мають місце в готелі. Фінансові звіти, побудовані на основі даного методу, містять найбільш точні дані про доходи та витрати.

Розглянемо можливість дотримання умов достовірної оцінки доходу основної діяльності готелю. Основою оцінки доходу є його ідентифікація з певною послугою і номером (або місцем) у готелі. Оплата послуги і, відповідно, дохід (виручка) від надання місця проживання включає вартість бронювання місця, проживання, додаткових послуг і страховки, а також непрямі податки, до яких належать готельний збір та податок на додану вартість. Названі складові доходу, крім вартості додаткових послуг та страхування, залежать від вартості проживання.

Таким чином, у структурі рахунку на проживання гостя у готелі включається як оплата власних витрат при користуванні номерним фондом, прибуток підприємства, так і сума податків, зборів та інших платежів, що підлягають перерахуванню у відповідні органи.

В основу організації обліку доходів основної діяльності готелю покладено джерела формування доходу (виручки) від операційної діяльності підприємств готельного господарства, а саме:

1. Дохід (виручка) від виробничо-експлуатаційної діяльності підприємств готельного господарства:
 - від реалізації послуг із тимчасового розміщення (проживання);
 - від бронювання місць/номерів;
 - від додаткових платних послуг.
2. Дохід (виручка) закладів ресторанного господарства:
 - від реалізації продукції власного виробництва;
 - від реалізації покупних товарів;
 - від додаткових платних послуг.
3. Дохід (виручка) від діяльності підприємств торгівлі:
 - від реалізації товарів та послуг.
4. Дохід (виручка) від реалізації послуг закладів розваг.

Вагому частку в доходах підприємств готельного господарства займають і інші операційні доходи. А саме:

 - доходи від операційної оренди активів (наприклад, номерний фонд, нежитлові приміщення, торговельні площі, транспортні засоби, гральні автомати);
 - доходи від операційних курсових різниць (купівля та продаж валюти);
 - відшкодування раніше списаних активів;
 - доходи від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій).

Незначну частку доходів можна отримати також від участі капіталів підприємств, від інших фінансових доходів: доходи, отримані від інвестицій в асоційовані дочірні або у спільні підприємства, облік яких здійснюється методом участі в капіталі; дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, облік яких здійснюється методом участі в капіталі). Також можуть бути ситуації, коли дохід приносить реалізація фінансових інвестицій, поза оборотних активів, майнових комплексів, від не операційних курсових різниць та ін.

Для правильного визначення доходу необхідно вказати в обліковій політиці перелік послуг, які надає торговельне підприємство. Послуги, не включені в цей перелік, розглядаються як додаткові, що оплачуються понад вартість послуги.

Дохід визнається при дотриманні таких умов:

1. Сума доходу (виручки) може бути достовірно визначена.
2. Є впевненість, що внаслідок операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства.
3. Покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на готельні послуги.
4. Підприємство не здійснює надалі управління та контроль за наданими послугами.

Якщо не виконана хоча б одна з наведених вище умов, дохід не визнається. Для виконання умов достовірності сума доходу повинна визначатись у сумі грошових коштів, що надійшли на підприємство як оплата за надані послуги, або в сумі дебіторської заборгованості на підставі договору купівлі-продажу послуг, яким установлюється ціна на послуги, що надаються.

Окрім існування класифікації доходів діяльності підприємств готельного господарства, існують ще й фактори, які чітко впливають на формування доходу та його розмір. Серед таких можна визначити зовнішні фактори та внутрішні.

До зовнішніх факторів можна віднести:

- державну цінову політику;
- участь держави у формуванні і розподілі доходів населення;
- платоспроможний попит населення;
- культуру та національні особливості споживання послуг;
- співвідношення цін на продовольчі і непродовольчі товари, платні послуги населення;
- державну податкову політику;
- рівень конкуренції на споживчому ринку;
- політичну ситуацію в країні і в світі;
- розвиток інфраструктури, використання всіх наявних можливостей для створення конкурентоспроможних підприємств готельної галузі;
- рівень розвитку фінансового ринку;
- сезонність попиту на готельні послуги;
- сезонність попиту на ресторанну продукцію та послуги.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Основним фактором впливу є держава, яка регулює діяльність підприємств даної галузі і сповіль-

нює тим самим процес реорганізації та оновлення застарілої бази на нову, досконалішу і рентабельнішу. Менш важливим фактором є платоспроможність населення, співвідношення між попитом і пропозицією, співвідношення між рівнем послуг і рівнем цін на ці ж послуги. Сфера гостинності може формувати доходи із багатьох джерел, не обов'язково надавати тільки суто виробничо-експлуатаційні послуги, можна застосовувати заклади ресторанного господарства та підприємства торгівлі, також розвивати розважальний бізнес для користувачів послуг.

Література:

1. Федоренко В.Г. Іноземне інвестування економіки України: навчальний посібник / В.Г. Федоренко. — К.: МАУП, 2004. — 272 с.
2. Квартальнов В.А. Туризм / В.А. Квартальнов. — М.: Фінанси і статистика, 2002. — 320 с.
3. Головки О.М. Організація готельного господарства: навчальний посібник / О.М. Головки, Н.С. Кампов, С.С. Махлинець. — К.: Кондор-Видавництво, 2012. — 338 с.
4. Гоблик-Маркович Н.М. Теоретичні засади регіонального ринку готельно-ресторанного бізнесу / Н.М. Гоблик-Маркович, А.В. Грянило // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції "Прогресивна техніка та технології харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг". — 18 жовтня 2012 р., м. Харків. — Ч. 1. — С. 247—248.
5. Маначинська Ю.А. Сутність і специфіка готельних послуг, класифікація засобів розміщення туристів / Ю.А. Маначинська // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. — 2010. — Вип. 4. — С. 211—217.

References:

1. Fedorenko, V.H. (2004), *Inozemne investuvannia ekonomiky Ukrainy* [Foreign investment economy Ukraine], MAUP, Kyiv, Ukraine.
2. Kvartal'nov, V.A. (2002), *Turyzm* [Tourism], *Finansy i statystyka*, Moskva, Russia.
3. Holovko, O.M. Kamпов, N.S. Makhlynets', S.S. (2012), *Orhanizatsiia hotel'noho hospodarstva* [Hotel Management Company], Kondor-Vydavnytstvo, Kyiv, Ukraine.
4. Hobyk-Markovych, N.M. Hrianylo, A.V. (2012), "The theoretical basis of regional market hotel and restaurant business", *Tezy dopovidej mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Progressive technique and technology of food production, restaurant and hotel industry and trade. Economic strategy and prospects of trade and services], Kharkiv, Ukraine, October 18, pp. 247—248.
5. Manachyn'ska, Yu.A. (2010), "The essence and specifics of hotel services, classification of tourist accommodation facilities", *Visnyk Chernivets'koho torhovel'no-ekonomichnoho instytutu*, vol. 4, pp. 211—217.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2015 р.